

τῆς φύσεως. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ μαγεία ὑπέκλυεν εἰς μίαν ἐσωτερικὴν κρίσιν. Ἐπαυσε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν τῆς ἀποστολῆς, ἐδρασκέλισε τὴν ὑποκειμενικότητα, ἔδωσεν εἰς τὴν σκέψιν ἀντικειμενικὸν προσανατολισμὸν, ἔκαμε τὸν λόγον ὑποτελῆ τοῦ νόμου, τὸ χέρι ὑπήκουον τῆς μηχανῆς, τὸν ἄνθρωπον ὑπηρέτην τῆς ἀναγκαιότητος. Ὄταν ἀνεκάλυψε τὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν τῶν πραγμάτων, ἡ μαγεία παρεχώρησε τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τεχνικὴν.

Ἐπέναντι τῆς προσφερομένης ἐλευθερίας

Ἡ στροφή τῆς μαγικῆς διαθέσεως πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον, ἐὰν ἀπαλλάσῃ τὴν θρησκείαν ἐκ μιᾶς ἀνεπιθυμήτου συμβιώσεως, φανερῶνει ὁμως ταυτοχρόνως, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξίν τῆς, ἐπειδὴ θὰ ἐβεβαίωνεν, ὅτι κατορθώνει χάριν τοῦ ἀνθρώπου, ὅ,τι διὰ τὴν Φυσικὴν θὰ ἦτο ἀπαράδεκτον. Ἡ θρησκευτικὴ πίστις δὲν ἀναφέρεται εἰς μίαν φυσικῶς ἀκαταδάμαστον ἀνάγκην, δὲν εἶναι ὑπερβατικὴ φυσικὴ, ἀλλ' ὑποδοχὴ μιᾶς προσφερομένης ἐλευθερίας. Ὅχι ἀπλῶς ἐπειδὴ παραδέχεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει οὔτε τὸ δικαίωμα οὔτε τὴν δύναμιν νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν προσφορὰν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζει, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει προσφερθῆ, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦτο ἀνεκπόρθητος, διαφέρει ἡ θρησκεία ἐκ τῆς μαγείας. Ὁ Θεὸς τῆς πίστεως δὲν ἐξαγοράζεται, ἀλλὰ χαρίζεται· δὲν ἐπισφραγίζει, ἀλλ' ἀκυρῶνει τὴν ἀνάγκην. Ἡ οἴησις, ὅτι ἡ θεία συμπεριφορὰ ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἐπίτευγμα — ἡ ἀγωνιώσα αὐτὴ ἐπιδίωξις δικαιώσεως τῶν δικαίων τῆς Ἰουδαίας — εἶναι ἡ ὕβρις τῆς πίστεως.

Τὸ νομικὸν πνεῦμα τῆς Ἰουδαίας

Μόνη θρησκεία τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν μαγείαν, εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ. Ἄν ἀπηγόρευε τὴν κατασκευὴν ὁμοιωμάτων, ἤθελε νὰ κτυπήσῃ εἰς τὴν ῥίζαν τῆς τὴν βασικὴν ἀρχὴν τῆς μαγικῆς διαθέσεως *similia similibus*. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἰουδαία ἐκράτησεν ἀρνητικὴν στάσιν ἔναντι τῆς μαγείας, ὑπηρέτησε κατὰ τρόπον μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων εἰς μίαν ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ἀμοιβῆς, τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς ἀποζημιώσεως κωδικοποιηθεῖσαν σχέσιν, τὸν «νόμον». Εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἡ θρησκεία ὑπήχθη εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἤρχισε τὸ ἱστορικῶς σημαντικώτερον κεφάλαιον τῆς παρουσίας τῆς ὡς ὑπερβατικὴ νομικὴ.

Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο τυχαῖον, ὅτι εἰς ὁλόκληρον τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ λέξις «ἐλευθερία» παρουσιάζεται μίαν καὶ μόνην φορὰν¹, εἰς δὲ τὴν μο-

1. Λευιτικῶ 19, 20.

ναδικήν αὐτὴν περίπτωσιν σημαίνει τὸ ἐναντίον τῆς δουλείας, θεωρουμένης ὡς σωματεμπορίας. Ὁ Ἰουδαῖος ἀγνοεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, ὅπως θὰ τὴν διατυπώσῃ ἀργότερον ὁ Χριστιανισμός. Ὅ,τι τὸν ἐνδιαφέρει, εἶναι ἡ ὑπακοὴ πρὸς ὃ,τι ἐξασφαλίζει τὴν θεϊαν ἐκτίμησιν. Διὰ τοῦτο δὲν ζητεῖ τὴν ἐσωτερικὴν ἀπελευθέρωσιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς δεσμεύσεως ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ἐπιδοκιμάζει ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός. Πρὸς τὸν Θεὸν αὐτὸν θὰ ὑψώσῃ τὸ πρόσωπόν του, διὰ νὰ τοῦ ὑποδείξῃ, ὅτι ἐκοπίασε καὶ ὅτι ὑπήκουσεν, ἐπομένως ὅτι δὲν ἔμπορεῖ ἐκεῖνος νὰ ἀγνοήσῃ τὴν θυσίαν, ἀλλ' ὅτι ὀφείλει νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν δίκαιον ὡς δίκαιος. Εἰς τὴν μάχην καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν, εἰς τὸν αἶνον καὶ εἰς τὴν προφητείαν, εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν ἡ Ἰουδαία ἐκλείσσε μετὰ τοῦ Θεοῦ θρησκευτικὸν συμβόλαιον. Ἐγνώριζε νὰ ἐκτιμᾷ τὴν ἀξίαν τῆς πράξεως, νὰ ὑπολογίζῃ καὶ τὴν ὀφειλὴν καὶ τὴν ἀντιμισθίαν. Ὁ Ἰουδαῖος ὑπῆρξεν ὁ γνώστης τῶν τιμῶν καὶ τῶν σχέσεων, τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν δικαιωμάτων, ὁ νομικὸς τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος.

Ὁ κόσμος τῆς θρησκευτικῆς παρανομίας

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ μαγεία ἐπεχείρησεν ἀντιθέτως νὰ συνάψῃ μίαν σχέσιν θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ νόμου. Ἡ μαγεία ἐφιλοδόξησε νὰ γίνῃ ἡ θρησκεία τῆς παρανομίας. Ἀντὶ νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, ὠργάνωσε μίαν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ νομοθέτου. Εὐρῆκε τοὺς ὀλιγοπίστους εἰς τὴν ὀδύνην, τοὺς ἀνυπομόνους εἰς τὴν ἐκδίκησιν, τοὺς δυσαρεστημένους τῆς νομοθεσίας καὶ τοὺς ἔπεισεν, ὅτι ὁ πραγματικὸς κόσμος δὲν εἶναι οὔτε μόνον ὁ γενικῶς παραδεδεγμένος, οὔτε μόνον ὁ ἐπισήμως πιστευόμενος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν παραθρησκευτικὴν πίστιν. Τὸν ἐξεπαίδευσεν νὰ βλέπῃ τὸ ἀόρατον, νὰ ἀκούῃ τὴν σιγὴν, νὰ ἐξηγῇ τὸ ἀκατάληπτον. Τὸν ὠδήγησεν εἰς ἕνα κόσμον ὑπερεμπειρικῶν σχέσεων, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ λογικὴ καὶ ἡ πείρα ἀνεγνώριζον τὴν ἀναρμοδιότητά των. Ἐδωσεν εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον ἀνήκουστον δυναμισμὸν, διέλυσεν ἐντὸς του τὴν φύσιν, ἐθεώρησε «τῆς ψυχῆς εἶναι τι κρεῖττον καὶ ἄρχον ἀδύνατον»¹ καί, ὅπως ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου ἐπιπέδου ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ Σχολαστικὴ φιλοσοφία, ἐπίστευσεν, ὅτι «ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πῶς ἐστὶ πάντα»².

Εἰς τὴν μαγείαν ἡ ὑπερβατικὴ τάσις τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου ἀποκτᾷ τὴν καθαρωτέραν τῆς ἔκφρασιν. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιχειρεῖ διὰ τῆς μαγικῆς πίστεως τὸ πρῶτον μεγαλεπίβολον ἄλμα τοῦ ὑπεράνω τῶν γυμνῶν δεδομένων. Ἀντικρούζει τὸ πρᾶγμα ὡς ἀπολιθωμένον λόγον ἐνὸς ὑπεραισθητοῦ,

1. Ἀριστοτέλους, Περὶ ψυχῆς Α', 410 β 12/13.

2.   »   »   »   »   Γ', 431 β 21.

ἀλλὰ πανισχύρου συνενόχου. Στηλιτεύει τὸν ἐχθρόν του μὲ τὸ «κακὸ μάτι» καὶ μὲ τὸ «μούντζωμα». Προβλέπει τὸ μέλλον εἰς τὸ πέταγμα τῶν πουλιῶν καὶ εἰς τὸ κρανίον τῶν ζώων. Προσελκύει τὴν εὐτυχίαν μὲ τὸ «ποδαρικό» καὶ μὲ τὸ «γούρι». Καταδυναστεύει τὴν μοῖραν μὲ τὰ «φυλαχτὰ» καὶ μὲ τὶς «χάντρες».

Καμμία ἄλλη πνευματικὴ ἐκδήλωσις δὲν εἶναι τόσον ἐμποτισμένη ὑπὸ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἡ μαγεία. Οὔτε ἡ τέχνη, ὡς προβολὴ τῆς δομῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ ἀντικειμενικοῦ ἐπιπέδου, οὔτε ἡ πίστις, ὡς προϋπόθεσις καὶ προοπτικὴ ὑπερβατικῆς συνδέσεως τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, οὔτε ἡ φιλοσοφία, ὡς λογικὴ θεμελίωσις τοῦ εἶναι κατ' ἐξοχὴν, προσφέρουν τὴν βεβαιότητα τῆς μαγείας. Ἐντὸς τοῦ μαγικοῦ κόσμου ἀπουσιάζει ἡ ἔντασις. Ὁ πιστὸς τῆς μαγείας δὲν ἔχει νὰ παλαίση πρὸς τὸ ἄμορφον, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸ ψεῦδος. Ὅταν ἀποτυγχάνῃ, δὲν ἀμφιβάλλει, ἀλλὰ λησμονεῖ καὶ ἐπαναλαμβάνει. Ὁ παράνομος κόσμος του εἶναι ἐνιαῖος, ἄθραυστος καὶ ἄτεγκτος.

Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ μαγεία τὴν ἀνάγκην

Ἡ μαγεία συγκρούεται πρὸς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν νικᾷ, χωρὶς νὰ τὴν ἀντιμετώπισῃ κατὰ μέτωπον. Δὲν δίδει τὴν μάχην, ἀλλὰ τὴν κερδίζει ἐκ λόγων τακτικῆς. Ἄντὶ νὰ ἀντιπαραταχθῇ, ἐργάζεται ἐν κρυφῷ καὶ παραβύστω. Ἡ μαγεία ἐνσπείρει εἰς τὴν ἀνάγκην μίαν ἔριν. Ἀναγκάζει τὴν ἀνάγκην νὰ καταναγκάσῃ τὴν ἀνάγκην. Ὑποχρεώνει τὸ πνεῦμα νὰ ἀναστείλῃ τὸν φυσικὸν νόμον. Βλέπει τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς μιᾶς κατευθυνομένης ὑπερκοσμίου ἐξουσίας. Ὑπερπηδᾷ τὸν κόσμον ὡς *factum brutum*, διὰ νὰ κινήσῃ μόνη τῆς τὰ ἐσωτερικὰ νήματα τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πράξεων.

Εἰς τὰς στιγμὰς τῆς ἱστορικῆς τῆς αὐτοσυνειδήσεως ἡ μαγεία ἐγνώριζεν, ὅτι τὰ νήματα αὐτὰ ἦτο δυνατόν νὰ κινήθωῦν ἀνεξαρτήτως καὶ μάλιστα ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίσημος μαγεία εἶχε διαστείλει τὸν ὑπερβατικὸν κόσμον εἰς ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος ἀπαιτεῖ καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος δαμάζεται, εἰς τὸν ζητοῦντα τὰ ἀδύνατα καὶ εἰς τὸν ἐπιτρέποντα τὰ δυνατά. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ μαγεία ἐστράφη πρὸς τὴν δυνατότητα. Δὲν ἐπεζήτησε τὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀναγκαίων. Προσεκάθησε νὰ συνδέσῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ φυσικοῦ κόσμου πρὸς μίαν ἀνάγκην ὑπερφυσικὴν, ἀλλ' ὑποτελῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Μαγεία εἶναι ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία τοῦ πρωτογόνου. Τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν δὲν ἐνδιαφέρει οὔτε ἡ διαπίστωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ εἶναι οὔτε ἡ συμφιλίωσις πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτήν. Δηλαδή ἡ μαγεία δὲν εἶναι οὔτε μεταφυσικὴ οὔτε θρησκεία. Οὔτε ἡ θεωρία οὔτε ἡ σωτηρία ἐξαντλοῦν τὴν πρόθε-

σίν της. Διὰ τὴν μαγείαν ἢ γνῶσις ἔχει καθαρῶς πρακτικὸν νόημα. Ἀποτελεῖ τὸ μέσον διὰ μίαν λύτρωσιν βραχυπροθέσου προοπτικῆς. Χαρίζει τὸ κλειδί διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἐδῶ καὶ τοῦ τώρα καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βεβαιώνει τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς τοῦ συγκεκριμένου καὶ τοῦ ἄπτου.

Πρόσωποι καὶ μαγικὸν φρόνημα

Ἐὰν ἡ μαγεία δὲν ᾠδήγησε τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν εἰς τὴν αὐτοσυνείδησιν, αὐτὸ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι, ὡς πίστις, δὲν ἄφησε χώρον διὰ τὴν ἀπιστίαν. Δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀμφιβάλη, ὥστε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀξίαν τῆς βεβαιότητος. Ὁ κόσμος τῆς μαγείας ἔχει ἰδανικὸν χαρακτῆρα. Ἐντὸς του δὲν ὑπάρχει θέσις οὔτε διὰ τὴν ἀντίθεσιν, οὔτε διὰ τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἑτέρου. Εἶναι ἀπέραντος, διότι ἀγνοεῖ τὴν διάστασιν τοῦ προσώπου.

Καὶ ὅταν ἀκόμη καυκάσειοι ἦλοι παντοδυνάμου αὐθαιρεσίας σχίζουν τὸ φυσικὸν της κάλυμμα, ἡ ἐλευθερία δὲν ἐκβιάζεται. Διὰ τὴν ἐλευθερίαν δὲν ὑπάρχει ζήτημα ὑποταγῆς, ἀλλὰ μόνον αἴτημα ἀφοσιώσεως. Τὸ αἴτημα αὐτὸ ὀνομάζεται εὐθύνη. Ἡ ἐλευθερία φρουρεῖ τὴν ζωὴν τῶν ὑπευθύνων. Ὑπερασπίζει ὅσους ἐγκαταλείπουν τὰ κτηθέντα, χάριν τῶν ἀπαιτούμενων. Ἀνήκει εἰς ὅσους ἀνταλλάσσουν τὸ ἔχειν διὰ τοῦ ἀφοσιοῦσθαι. Ὅσοι ἐπιχειροῦν τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτὴν, καλοῦνται πρόσωπα. Πρόσωπον εἶναι ὁ μεταφυσικὸς χώρος τῆς εὐθύνης.

Εἰς τὸν κόσμον τῶν προσώπων ἡ ὑποταγὴ λέγεται ἀφοσίωσις. Ἀναγκάζεται καὶ ἀναγκάζεται μόνον ὅ,τι δὲν εἶναι ἐλεύθερον. Ἄλλ' ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν ἀφοσιούμενον κόσμον, ἀποκλείει τὴν ἀνάγκην. Ὅ,τι δὲν ἠμπορεῖ νὰ δοθῇ, ἀλλ' ὑπάρχει εἴτε μόνον ὡς διαθέσιμον εἴτε μόνον ὡς διαθέτον, εἶναι μία ἐκτατὴ στέρησις τῆς εὐθύνης. Τὴν στέρησιν αὐτὴν ἐκφράζει τὸ ὄνομα «πράγμα». Ὑπάρχει ἐν τούτοις μία εὐθύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαγορεύεται ἡ ἀφοσίωσις. Ἐντὸς τῆς ἐκμηδενιζομένης αὐτῆς ἐλευθερίας εὐρίσκεται ἐνταφιασμένη μία ῥίζα τῆς τραγικότητος, τὸ γέννημα τῆς ἀνάγκης ὡς ἐπακόλουθον τῆς ἰσχύος τῶν ἀνευθύνων. Ὅ,τι ὅμως διαθέτει τὴν φύσιν του καὶ τὴν κερδίζει, ἐφ' ὅσον τὴν προσφέρει, ζῆ τὴν ζωὴν τῆς ἐλευθερίας. Ὅταν λοιπὸν ὑποτίθεται, ὅτι ἐξαναγκάζομεν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀρνούμεθα. Τὴν συγγέομεν πρὸς τὸ φαινόμενον σχῆμα τοῦ φορέως της, ἀγνοοῦμεν ὅμως τὸ αἴτημα τῆς ἰδικῆς της ἀφοσιώσεως. Δὲν ἐπιτρέπομεν εἰς τὸ πρόσωπον νὰ προσφερθῇ εἰς ὅ,τι τὸ ὑπερβάλλει καὶ τὸ ἀνατείνει, διότι τὸ θεωροῦμεν ὡς ἰδικόν μας μέσον. Ὅπου τὸ πρόσωπον θεωρεῖται ὡς μέσον, ἀπουσιάζει τὸ Σὺ.

Ἡ μαγεία ἀγνοεῖ καὶ τὴν κατακόρυφον καὶ τὴν ὀριζοντίαν διάστασιν τοῦ Σὺ. Ὅ,τι τὴν ἐνδιαφέρει, εἶναι μία διπλῆ καθυπόταξις. Ἀπευθύνεται εἰς μίαν δύναμιν, τὴν ὁποίαν πιστεύει ἰσχυροτέραν μιᾶς ἄλλης δυνάμεως. Τὴν δευτέραν αὐτὴν δύναμιν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνσαρκώσουν οἱ «ἄλλοι», διὰ

τὴν μαγείαν ὅμως ὁ συνάνθρωπος δὲν ἔχει πρόσωπον. Ὡς πρὸς τὸ μαγικὸν φρόνημα, οἱ «ἄλλοι» εἶναι ἀντικείμενα. Θὰ ὑποστοῦν τὴν μαγικὴν θέλησιν, χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀντιδράσουν. Θὰ πέσουν εἰς τὰ δίκτυα τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, ὅπως τὰ ἔντομα εἰς τὸν ἴστον τῆς ἀράχνης. Ἔργον τῆς μαγείας δὲν εἶναι ἡ «ἐνώπιος ἐνωπίω» ἀντιμετώπισις. Τῆς λείπει διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτὴν ἡ διαλεκτικὴ διάθεσις. Ἡ μαγεία δὲν ἀνέχεται ὅ,τι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχη διάφορον τῆς ἰδικῆς τῆς πεποιθήσεως γνώμην. Διὰ τοῦτο δὲν πείθει, ἀλλ' ἀπειλεῖ, δὲν συζητεῖ, ἀλλ' ἐφαρμόζει, δὲν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἐκβιάζει. Δὲν ἀναγνωρίζει, διότι δὲν γνωρίζει τὴν ἐλευθερίαν.

Συμπερασματικὴ τοποθέτησις τῆς μαγείας

Ἡ μαγεία πλέκει τὴν πρώτην μεταφυσικὴν σχέσιν τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Αὐτό. Καταφάσκει τὴν ὑπερβατικὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν τοῦ προσφέρει τὴν ὠριμότητα διὰ τὴν αὐθυπέρβασιν. Ὁ πιστὸς τῆς μαγείας βλέπει τὴν πείραν ὑπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ ιδεώδους, ἀντιλαμβάνεται δηλαδὴ τὴν πραγματικὴν σχέσιν ὡς ἰδανικὴν σχέσιν καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερπηδᾷ τὸν κόσμον τῶν γυμνῶν δεδομένων. Διὰ πρώτην φορὰν ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν μαγείαν βεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἔναντι τοῦ ἀψύχου καὶ τοῦ ζῶντος περιβάλλοντος. Ἡ μαγεία τὸν πείθει, ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος δὲν ἔχει φράγματα, ὅτι ἡ ἀναγκαιότης ἐξαναγκάζεται, ὅτι εἶναι ἐκεῖνος τὸ «μέτρον πάντων πραγμάτων».

Τελικῶς ἡ μαγεία διαπιστώνει τὴν ἀπεραντοσύνην τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἀγνοεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν κατεβαίνει ἐν τούτοις εἰς τὸν κόσμον τῶν πραγμάτων, διότι ἐκ τῶν προτέρων ἀρνεῖται τὰ δίκαια τῆς νομοτελείας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μαγεία δὲν θὰ γίνῃ ἐπιστήμη, μέχρις ὅτου ἐκτιμήσῃ τὴν νομικὴν διάρθρωσιν τῆς φύσεως. Δὲν ἀνεβαίνει ὅμως οὔτε εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, διότι ἐκ πεποιθήσεως ἀποκλείει τὴν αὐτονομίαν, ὡς δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ μαγεία δὲν θὰ γίνῃ θρησκεία, ἕως ὅτου ἀνακαλύψῃ τὸν ἀπαραβίαστον κόσμον τοῦ Σὺ.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ ΛΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

Αί λογικαί προϋποθέσεις τῆς μυστικῆς ἄρσεως τῆς λογικῆς

Ἐὰν ἡ μαγεία δὲν συναντᾷ τὴν μεθόριον μεταξὺ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, μυστικισμὸς εἶναι ὁ ἀγὼν καὶ τὸ πάθος διὰ τὴν ὑπέρβασίν της. Ὅταν ὁμοῦ τὸ ἐγὼ περάσῃ τὴν μεθόριον αὐτὴν, δὲν σχετίζεται, ἀλλὰ ταυτίζεται πρὸς τὸ Σὺ. Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τῆς μαγικῆς πίστεως μένει εἰς τὸν πρόναον, ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος ἀνεβαίνει ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης. Δὲν λατρεύει, ἀλλ' ἀνακτᾷ τὴν Θεότητα. Ἡ τελετὴ τῆς μαγείας ἐκαλεῖτο θεουργία, τὸ γεγονὸς τοῦ μυστικισμοῦ ὀνομάζεται θέωσις.

Ἡ λογικὴ βάση τῆς μυστικῆς ἄρσεως τῆς λογικῆς διὰ τῆς ταυτίσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ θὰ ἤμποροῦσε σχηματικῶς νὰ ὑποδηλωθῇ ὡς ἀκολούθως :

Ἐφ' ὅσον ἀντιλαμβανόμεθα ὡς περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι τὸν φαινόμενον καὶ τὸν νοούμενον κόσμον, ὅ,τι θεμελιώνει τὸ εἶναι, κατ' οὐσίαν εἶναι ἡ ἄρνησις του. Ὡς λόγος τοῦ εἶναι, τὸ θεῖον αὐτὸ μηδὲν δὲν σημαίνει ὁμοῦς ἀνυπαρξίαν, ἀλλ' ὑπεροχὴν ἔναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἄρνησις αὐτὴ παραμένει ἐν ἰσχύϊ καὶ ὅταν ἀκόμη διατυποῦται θετικῶς: Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸ ὄν «ἐκ τοῦ μηδενός», εἶναι ὁ ὢν ἀπολύτως. Ὅ,τι εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἐπομένως συμβατικὴν φύσιν. Δὲν ἐγκλείει τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλ' ὑπάρχει, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἡ προϋπόθεσις του, δηλαδή ὡς στέρησις τοῦ θείου πληρώματος. Μόνη δυνατὴ γνῶσις τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ συνέπειαν ἡ συστηματικὴ ἄρνησις τοῦ ὑπάρχοντος εἰς ὅλην τὴν κλίμακα τῆς ἐμφανίσεώς του.

Ὅσον ὁμοῦ καὶ ἐὰν ἡ γνῶσις ἀποκλείῃ τὰς ὑπαρχούσας ἀρνήσεις τοῦ Θεοῦ, παραμένει ἡ ἴδια πρώτη καὶ κυριωτέρα στέρησις του. Ὁ λόγος δὲν ἔμπορεῖ λογιζόμενος νὰ ἀρνηθῇ τὴν λογικὴν του φύσιν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσωμεν μίαν αὐταπάρνησιν «κατὰ παρουσίαν ἐπιστήμης κρείττο-

να»¹. Τὴν ῥιζικὴν αὐτὴν αὐταπάρνησιν ἀναλαμβάνει νὰ διδάξῃ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ μυστικισμὸς. Ἐν τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας πρῶτοι σκυταλοδρομοὶ ὑπῆρξαν ὁ Πλάτων, ὁ Πλωτῖνος, ὁ Πρόκλος καὶ ὁ «Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης» καί, ἐὰν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἰσχύουν συγχρόνως ὡς ἀρχηγέται τοῦ δυτικοῦ μυστικισμοῦ, τὸ γεγονός δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖον. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἡ ἀποφατικὴ θεολογία ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐδάφους τοῦ μυστικισμοῦ : Ὅταν ἡ ἀρνήσις τοῦ Θεοῦ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἂν δηλαδὴ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ, ὅπως ἐκεῖνος, negationis negatio, συντρέβεται τὸ φράγμα μεταξὺ χρόνου καὶ αἰωνίου.

«Γῆς παῖς εἰμι καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος»

Τὴν λιτότητα αὐτὴν ἐπιτυγχάνει μόνον ὁ ἄνθρωπος. Μόνον ἐκεῖνος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ νικήσῃ τὴν φύσιν του, νὰ σπάσῃ τοὺς γήινους δεσμούς του, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐπουρανίαν ἀρχὴν του. Ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος γνωρίζει, ὅτι ἡ παρουσία του ἐντὸς τοῦ κόσμου σημαίνει μίαν πτώσιν, ὅτι δὲν ἀνήκει ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν γῆν, ὅτι ζῆ τὴν ζωὴν ἐξορίστου. Ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτῆς :

«Γῆς παῖς εἰμι καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
αὐτὰρ ἐμοὶ γένος οὐράνιον»²,

πηγάζει ἡ ἀκατανίκητος ἔφεσις «τῆς ἐκείνου μεταλήψεως»³, ἡ τάσις τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἐκ τῶν σωμάτων «ὡσπερ δεσμοτηρίων»⁴ καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν διὰ τῆς ἰδικῆς των δυνάμεως μίαν «σύμφυσιν»⁵ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τόσον διακαῶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πλασματικὴν των φύσιν, «ὡς ἐὰν ἐκ τῆς ἐξόδου αὐτῆς ἐξηρητάτο ὀλόκληρος ἡ ἰδικὴ του μακαριότης»⁶. Πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ὁ μυστικισμὸς καθιέρωσε τὸν ὄρον «ἔκστασις».

Πρόληψις τοῦ θανάτου ὡς ὑπέρβασις τῆς θρησκείας

Ὁ ἐξιστάμενος κατορθώνει μίαν ἀποφασιστικὴν ἐπανασύνδεσιν πρὸς

1. Πλωτίνου, Ἐννεάδων VI 9, 4, 17.
2. Orphicorum fragmenta 32 a (O. Kern, Berolini MDCCLXXII) p. 105.
3. Πρόκλου, Εἰς τὴν Πλάτωνος θεολογίαν II, IV (Aem. Portus, Hamburg 1618, S. 96).
4. Πλάτωνος, Φαίδωνος 114 B—C.
5. Πορφυρίου, Περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων I, 29 (Porphyrii opuscula tria, Aug. Navek, Lipsiae MDCCCLX, p. 61).
6. Meister Eckhart, Schriften und Predigten, H. Büttner, Jena Bd. I, 2. Aufl. 1909, S. 101.

τὸν Θεόν. Σκοπὸς τοῦ ὅμως δὲν εἶναι ὁ σύνδεσμος, διότι μόνον τὰ διάφορα καὶ τὰ ὅμοια συνδέονται. Σύνδεσμος θὰ ἐσήμαινε συμφιλίωσιν, ἀλλ' ἡ δικαίωσις αὐτὴ θὰ προϋπέθετε τὴν ἑτερότητα. Ἀκριβῶς ὅμως τὸ χάσμα τῆς ἑτερότητας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου γεφυρώνει ἡ ἔκστασις. Οἱ ἐξιστάμενοι ὑπερπηδοῦν τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὰ συναιρέθησαν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκστασις εἶναι μία μετάστασις ἐκ τῆς ἐντὸς τοῦ χρόνου ζωῆς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ. Ἀποτελεῖ λοιπὸν μίαν πρόληψιν τοῦ θανάτου. Ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος μεθίσταται εἰς τὸν Θεόν, ὅταν ἐκμηδενίσῃ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν παύσῃ νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ θέλῃ, νὰ ἐνθυμῆται καὶ νὰ ἐλπίζῃ, νὰ ζῆ ὡς ἐγώ. Μυστικισμὸς εἶναι μία «μελέτη θανάτου» ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος.

Ἐφ' ὅσον ὅμως κατὰ τὴν ἔκστασιν τὸ ἀνθρώπινον περιεχόμενον τοῦ θεομένου ἀποθνήσκει, συναποθνήσκει καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις. Ὅταν ἡ πίστις αὐτὴ ἰσχύῃ, παραμένομεν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὅ,τι ἔχει σημασίαν εἰς τὴν μυστικὴν ζωὴν, εἶναι ἡ συμβίωσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄρα ὁ μυστικισμὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβληθῇ ὡς θρησκεία, ἐφ' ὅσον τὸ νόημα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἔγκειται εἰς τὴν ὀρθὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς τρόπος ὑπερβάσεως τῆς θρησκείας, ἐφ' ὅσον ἡ σημασία τῆς μυστικῆς ἐκστάσεως δὲν συνίσταται εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως, ἀλλ' εἰς τὴν ταύτισιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου.

Ὁ μυστικισμὸς ὡς θρησκευτικὴ ἀναγέννησις

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων ὁ μυστικισμὸς ὑπῆρξεν ἄμεσος διάδοχος τοῦ ἐκπνέοντος θρησκευτικοῦ πνεύματος. Ὅταν ἡ θρησκεία ἐθυσίαζε τὴν συγκίνησιν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, ἐδημιούργει τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν προβολὴν τοῦ αἰτήματος τῆς ἐσωτερικῆς καταξιώσεως, διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς μεσολαβήσεως χάριν τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς, διὰ τὴν εὐθύνην τῆς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας μακρὰν τοῦ θορύβου τῶν τρίτων.

Ὅπου ἐφύσησε μυστικὸν πνεῦμα, ἡ θρησκεία εἶχεν εἰσέλθει εἰς ἐποχὴν ἀναγεννήσεως. Μία νέα συνείδησις εἶχε γεννηθῆ, ἡ ὁποία δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀνεχθῆ τὴν θρησκείαν ὡς ἀπλῆν συνήχησιν τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πράξεως τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ἠμποροῦσε νὰ παραδεχθῆ, ὅτι τὸ νόημα τῆς πίστεως ἐξαντλεῖται εἰς μίαν τυποποιημένην μορφήν ὑπακοῆς, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἀπουσίαζεν ἡ ἐσωτερικὴ συγκατάθεσις. Ἡ συστηματοποίησις τῆς συμπεριφορᾶς ἦτο διὰ τὸ γεννώμενον αὐτὸ πνεῦμα ἀντιστάθμισμα τῆς ἀπουσίας τοῦ οὐσιώδους, ἔνδειξις, ὅτι ἡ θρησκεία συνεκρατεῖτο ὅλοεν δυσκολώτερον εἰς τὸν φλοιὸν ἐνὸς κορμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν οὐσιαστικῶς παύσει νὰ συνδέῃ ῥίζαν καὶ φύλλωμα.

Τὸ νέον πνεῦμα ἐτάσσετο ὑπὲρ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Δὲν τὸ ἐνδιέ-

φερεν ἢ ἐγγύησις, ἀλλ' ἢ παρουσία· δὲν ἤθελε νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀναταθῇ· δὲν ἐνθουσίαζεν, ἀλλ' ἐπεζήτει μίαν πνευματικὴν συντριβήν· δὲν προσέφερεν, ἀλλὰ προσεφέρετο. Συγχρόνως ὅμως ἐζήτει νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ προσφερομένου τὴν συναίσθησιν τοῦ προσφέρειν, νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἐκ τῶν ὁρίων τῆς ἀτομικῆς του φύσεως καὶ νὰ τὸν ἐνσωματώσῃ εἰς τὸν «ἀκατάληπτον», ὁ ὁποῖος ἐδέχετο τὴν προσφορὰν.

Διατὶ δὲν ἀπεδόθη εἰς τὸν μυστικισμὸν ἡ μομφὴ τῆς αἰρέσεως

Τὴν ἐπαναστατικὴν αὐτὴν τάσιν ἢ ἐπίσημος θρησκευτικὴ συνείδησις παρεκλόουθησε μὲ καχυποψίαν. Παρ' ὅτι ὅμως διέκρινε μίαν πεπεισμένην ἀδιαφορίαν ὡς πρὸς ὅ,τι ἢ ἰδίᾳ παρεδέχετο καὶ προσεπάθει νὰ συγκρατήσῃ, ἐν τούτοις ἢ Ἐκκλησία ἀπέφυγε νὰ προσάψῃ εἰς τὸν μυστικισμὸν τὴν μομφὴν τῆς αἰρέσεως, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνος ἐδέχετο νὰ παραιτηθῇ ἐπὶ τῆς δογματικῆς, προσέτι δὲ ἢ πρόθεσις του δὲν ἦτο νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ ἐνθουσιάσῃ τὸν θρησκευτικὸν ἄνθρωπον. Ἐφαίνετο λοιπόν, ὅτι μεταξὺ θρησκευτικῆς πίστεως καὶ μυστικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπῆρχε μόνον διαφορὰ βαθμοῦ ῥιζικότητος. Ἐδημιουργεῖτο ἢ ἐντύπωσις, ὅτι ὁ μυστικισμὸς ἔφθανεν ἀμέσως εἰς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον ἢ θρησκεία προετοίμαζε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐντολῶν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς παραδόσεως. Μάλιστα οἱ ἐκπρόσωποι τῆς μυστικῆς διαθέσεως ὄχι μόνον δὲν διενουῶντο νὰ καταρτίψουν τὴν πίστιν, ἀλλ' ὅλως ἀντιθέτως ἤθελον νὰ τῆς συμπαρασταθοῦν· νὰ ἐνσαρκώσουν, ὅ,τι ἐκεῖνη ἐδίδασκε· νὰ μεταβάλουν τὸ ἰδεῶδες εἰς ἐμπειρίαν· νὰ ἐπιβεβαιώσουν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς τὸν νοῦν ἀπρόσιτος· νὰ δείξουν ὅμως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ κατοικία τοῦ Ἁγίου· νὰ παρουσιασθοῦν ὡς ἐμπειρικαὶ ἀποδείξεις τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἀντίθεσις μυστικισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς πίστεως

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐδῶ ἔγκειται ἢ ἀπιστία τοῦ μυστικοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν ἰδικὴν του ἰκανότητα, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ πιστεύει, ὅτι ἢ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰδικόν του ἔργον, ἐπισκιάζει ὅ,τι προσωπικῶς ὁ Θεὸς ἔχει ἀποκαλύψει μίαν διὰ παντὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ κατὰ τοῦτο συναγωνίζεται τὴν πίστιν καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ προσπάθειά του δὲν φαίνεται νὰ ἀντιβαίνει πρὸς τὰ ἐπισήμως θεσπισθέντα. Ἐν σχέσει πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνος αἰσθάνεται ὡς προσωπικὴν του ἀποστολήν, ἢ πίστις εἰς τὸν ἀποκεκαλυμμένον Θεὸν παραμένει διὰ τὸν μυστικὸν ἄνθρωπον χωρὶς οὐσιαστικὴν σημασίαν. Ὁποσδήποτε δὲν θεωρεῖ τὴν πίστιν αὐτὴν ὡς ἐσφαλμένην, τοῦ εἶναι ὅμως ἀνεπαρκῆς. Ἡ πραγματικὴ ἀπόδειξις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰδικόν του καθήκον. Ἐκεῖ-

νος θὰ διαβεβαιώσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει τοὺς χαρακτῆρας, τοὺς ὁποίους τοῦ προσγράφουν αἱ καθιερωμένοι καὶ μὴ θρησκευτικαὶ παραστάσεις· ὅτι δὲν εἶναι οὔτε «κράτιστος», οὔτε «μέγιστος», οὔτε «ἀγαθός», οὔτε «σοφός», οὔτε «ῶν», οὔτε «ἀληθής», ἀλλὰ τὸ ἀπολύτως ἕτερον τοῦ ἀνθρώπου ¹.

Ἡ γνῶσις αὐτὴ εἶναι ἡ ὑψίστη γνῶσις περὶ Θεοῦ, εὔρημα καὶ κατάκτησις τῶν ἐξισταμένων. Διὰ τὴν ἐγκυρότητα της ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ζωντανὴν μαρτυρίαν. Περισσότερον πάντος ἄλλου μόνος αὐτὸς γνωρίζει, ὅτι τὸ θεῖον ὁμιλεῖ, ὅταν τὸ ἀνθρώπινον σιωπᾷ, ὅτι ἡ ἄρνησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ θέωσις εἶναι ἔννοιαι ταυτῶσται. Ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐμπειρίαν αὐτὴν :

«Χάνω τὸν νοῦν καθὼς κυττάζω,
ὅ,τι εἶχα πεῖ δικό μου σβύνει,
δίνω στὸ "Αμετρο τὸν ἑαυτόν μου,
βρίσκομαι μέσα του, εἶμαι τὸ πᾶν,
εἶμαι μονάχ' αὐτό!» ²,

καμμία γνῶσις, οὔτε ἀποδεικνυομένη οὔτε πιστευομένη, δὲν ἔχει πλέον σημασίαν. Ὅχι ἐπειδὴ ἡ γνῶσις ἐκείνη θὰ ἦτο ἀμφίβολος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει χῶρος διὰ τὴν γνῶσιν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς διαρρηγνύει τὰ γινγνωσκόμενα καὶ μόνον τότε εἶναι προσιτός, ὅταν δὲν ἰσχύη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἕτερότης — ἐφ' ὅσον «δύο οὐκ ἦν, ἀλλ' ἓν ἦν αὐτὸς ὁ ἰδὼν πρὸς τὸ ἑωραμένον»³ — δηλαδή μόνον ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐπιτύχη νὰ ἀναιρέσῃ τὴν φύσιν του ἐντὸς τοῦ Θεοῦ. Οὔτε χάρις οὔτε ἐπιβράβευσις εἶναι ἡ θέωσις : εἶναι ἀνθρώπινον κατόρθωμα. «Κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν» ⁴ ἀνερχόμεθα εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰς τὸν μυστικισμόν ὁ Θεὸς δὲν χαρίζεται ἐξ ἐλέους, ἀλλ' ἐπανακτᾷ τὴν ἀρχικὴν του κατάστασιν διὰ τῆς ἐκμηδενίσεως τῶν φραγμάτων τῆς γηίνης ὑπάρξεώς του.

Καταγωγή καὶ ἀποστολὴ τῆς μυστικῆς ἐλευθερίας

Ἐν τούτοις, ἡ βασικὴ διαφορὰ ἔναντι τῆς θρησκευτικῆς πίστεως δὲν πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ τόσον εἰς τὸ ὅτι ὁ μυστικισμὸς διατηρεῖ ἀνεξαρτησίαν ἐν σχέσει πρὸς τὰ πιστευόμενα, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ ὅτι ἀγνοεῖ τὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, τὴν ἁμαρτίαν, τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ὑπακοήν. Διὰ τὸν μυστικισμόν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλάσμα, ἀλλὰ «Θεὸς σκε-

1. Πρὸβλ. Σπ. Κυριαζοπούλου, Προλεγόμενα εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, Ἀθήναι 1960, σ. 64/65.

2. Ἐγγελοσ εἰς τὸν Hölderlin, Αὐγούστου 1793, (Dokumente zu Hegels Entwicklung, J. Hoffmeister, Stuttgart 1936, S. 381).

3. Πλωτίνου, Ἐννεάδων, VI 9, 11, 30—31.

4. Πόρφυριου, ὡς ἄν.

πασμένος με γῆν» ¹. Ηροτοῦ ἐγκαταλείψη τὴν ἀρχικὴν τοῦ ἐλευθερίαν καὶ φανῆ, ὅτι ἀπέκτησε Θεὸν («dô ich entgienc mînem friem willen und empfienc mîn geschaffen wesen, dô hâte ich einen got»²), ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἡ αἰτία καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ συνόλου τῶν πραγμάτων ³. Ὡστε ἂν σήμερον διακηρύσση : «ἐὰν δὲν ὑπῆρχον ἐγὼ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὔτε ὁ Θεός» ⁴, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ὕβριν, ἀλλ' ἀπλήν ἀνάμνησιν.

Συνεπῶς οὔτε ἡ μετάνοια οὔτε ἡ ὑπακοή ὀδηγοῦν εἰς τὴν σωτηρίαν. Ὅπως ἡ ἐλευθερία εἶχεν ἀρνηθῆ τὸν Θεόν, διὰ νὰ δημιουργηθῆ ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ ἐλευθερία πρέπει νὰ ἀρνηθῆ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἀποκατασταθῆ ἡ ἀρχικὴ ταυτότης. Ἡ ἀρνήσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν μυστικισμόν εἶναι λοιπὸν ζήτημα τακτικῆς, δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀξιολογικόν, ἀλλὰ μεθοδολογικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὸν μυστικισμόν ἀπουσιάζει ἡ ἔντασις μεταξὺ ἐπάρσεως καὶ ταπεινώσεως, ἁμαρτίας καὶ ἀγιότητος, ἀνάγκης καὶ χάριτος, ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ θείας ἐλευθερίας. Ὅ,τι ἔχει σημασίαν, εἶναι ἡ πιστὴ τήρησις μιᾶς μεθόδου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἡ ἐλευθερία ἐπιστρέφει εἰς τὴν ὑπερβατικὴν τῆς ἀρχῆν.

Θρησκευτικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτῆρ τοῦ μυστικισμοῦ

Ακριβῶς ἐπειδὴ ὁ μυστικισμὸς διδάσκει τὸν τρόπον προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπειδὴ ὁ τρόπος αὐτὸς ἀρχίζει ὡς ἀποδέσμευσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς παιδαγωγία διὰ τὴν μετάβασιν πρὸς τὸ Σὺ, ὁ μυστικισμὸς ἔχει θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ὁ πραγματικὸς μυστικισμὸς ἐν τούτοις τείνει εἰς τὴν ἔκστασιν, εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ἑτερότητος μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῆς θρησκείας. Τὴν θρησκευτικὴν του φύσιν διατηρεῖ ἐπομένως ὁ μυστικισμὸς μόνον ὅταν ἀντιφάσκη, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ προτρέπει εἰς μετάνοιαν, ζητεῖ νὰ ἀναζωπυρώσῃ τὴν συναίσθησιν τῆς εὐθύνης, στιγματίζει τὴν κατάπτωσιν, παρακινεῖ εἰς ὑπακοήν, διδάσκει τὴν σωτηρίαν. Ἄν ὁ μυστικισμὸς εἶναι θρησκευτικὸν φαινόμενον, τὸ ὑφείλει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του ἀσυνέπειαν.

Ἡ ἀνακολουθία αὐτὴ ὀξύνεται, ὅταν ὁ μυστικισμὸς ὑποδαυλίσῃ τὴν ἠθικὴν. Τότε ἡ προσοχὴ στρέφεται εἰς τὸν συνάνθρωπον. Ἐκεῖνος θὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς μυστικῆς τελειώσεως. Ὑπάρχει κοντά μας, διὰ νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἀρνήσιν πραγματικὸν περιεχόμενον. Θὰ γίνῃ ἐκεῖνος τὸ μέ-

1. J. G. Herder, Aeltere Urkunde des Menschengeschlechts I 65 (WW, B. Suphan, Berlin VI Bd. 1883, S. 253).

2. Meister Eckhart (Deutsche Mystiker des vierzehnten Jahrhunderts, F. Pfeiffer, Leipzig II. Bd. 1857, S. 281).

3. Ὡς ἂν. S. 581.

4. Ὡς ἂν. S. 284.

σον τῆς ἐσωτερικῆς μας ἀπελευθερώσεως, διότι θὰ τοῦ χαρίσωμεν, ὅ,τι μᾶς ἐπιβαρύνει. Θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἐκ τοῦ βάρους τῆς γῆς, ὥστε ἐλεύθεροι νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν τελικὴν πτῆσιν εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην ἔκστασιν. Σημασίαν δὲν ἔχει τὸ πρόσωπόν του, ὁ ἰδικὸς του πόνος καὶ ἡ ἰδική του ἀξία, ἀλλὰ μόνον ἡ παρουσία του. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ἡ ἀνώνυμος συμβολή του. Δὲν ἐμπνέει, ἀλλ' ἀντανακλᾷ τὴν ἀγάπην μας. Δι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ πρόσωπον, διότι θὰ μᾶς συγκρατήσῃ. Τὸν συνάνθρωπον ἀντικρύζει ἡ μυστικὴ ἠθικὴ ὡς ἀπρόσωπον μέσον τῆς ἰδικῆς μας θεώσεως.

Σὺ καὶ ἐλευθερία εἰς τὴν πίστιν

Ὁ μυστικισμὸς δὲν συναντᾷ τὴν δευτέραν τῶν δύο διαστάσεων τῆς θρησκείας, τὸ ἀνθρώπινον Σὺ. Παρουσίασις τοῦ Σὺ ἐπὶ ὀριζοντίου ἐπιπέδου, ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατακόρυφον παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, σημαίνει μετάθεσιν τέλους, μετατροπὴν τοῦ μέσου εἰς σκοπὸν καὶ τοῦ σκοποῦ εἰς μέσον. Ἐνώπιον τοῦ Σὺ τὸ ἐγὼ χάνει τὴν μαγνητικὴν του δύναμιν. Παύει νὰ εἶναι πόλος περιστροφῆς τῶν ἀντικειμένων τοῦ περιβάλλοντος. Εὐρίσκεται ἀντιμέτωπον εἰς τὴν αὐτονομίαν ἐνὸς κόσμου ἀπαραβιάστου. Μόνον προσφερόμενοι εἰσέρχονται εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Διὰ τοῦτο, ὅσοι βλέπουν τὸ Σὺ ὡς ἀντικείμενον, στρατοπεδεύουν ἐκτὸς ἀπορθητῶν τειχῶν. Ὅσοι τὸ βλέπουν ὡς πρόσωπον, συνεορτάζουν διπλὴν ἀπελευθέρωσιν.

Θὰ ἐγνώριζε τὸ ὀριζόντιον Σὺ ὁ μυστικισμὸς, ἐὰν κατώρθωνε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν μεταβολήν, ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἔβλεπε τὸν συνάνθρωπον ὡς προϋπόθεσιν διὰ τὸ ἰδικόν του ἔργον, ἀλλ' ἤθελε νὰ γίνῃ προϋπόθεσις δι' ἐκεῖνον, χωρὶς ἐπιφύλαξιν. Ἐδῶ ἀκριβῶς εὐρίσκεται τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὴν θρησκευτικὴν πίστιν καὶ τὸν μυστικισμὸν. Ἡ πίστις ζῆ ἐξ ἐλευθερίας, διότι προϋποθέτει τὴν δικαίωσιν. Γνωρίζει, ὅτι ἡ λύτρωσις δὲν εἶναι ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλὰ θεία δωρεά, ἐκεῖνο τὸ χάρισμα, τὸ ὁποῖον καμμία ἀνθρωπίνη πρᾶξις δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀντισταθμίσῃ. Πίστις εἶναι τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὸ Σὺ διὰ τὸ Σὺ. Ὁ πιστεύων ἄνθρωπος δὲν ἀγωνίζεται νὰ ὑψωθῇ, διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν ὑψωσεν ἐξ ἰδικῆς τῆς πρωτοβουλίας. Διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ἀντὶ νὰ τεθῇ πρόβλημα σωτηρίας, ἀνοίγεται πεδῖον ἀφοσιώσεως. Ὁ πιστὸς εἶναι ἐλεύθερος, διότι ἤμπορεῖ νὰ δοθῇ. Δόσις σημαίνει εἰς τὴν πίστιν δωρεάν, εἰδεμὴ εἶναι συναλλαγὴ. Ὁ πιστὸς δωρίζει τὸν ἑαυτόν του ἐκ περισσεύματος ἐλευθερίας.

Σὺ καὶ ἀπελευθέρωσις εἰς τὸν μυστικισμὸν

Ἄλλ' ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τῆς θείας ἐλευθερίας. Ἐντὸς του περισσεύει ἡ ἔνδεια. Μόνος του ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ, ὅ,τι θὰ

τοῦ ἐχάριζεν ἡ πίστις, ἐὰν τὸν ἔπειθε κατὰ βάθος. Ἀγωνίζεται νὰ καταστρέψῃ ὅ,τι παρεμβάλλεται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ — ἀλλ' ἡ παρένθεσις αὐτῆ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὅ,τι ἐμποδίζει τὴν θέωσιν, εἶναι ἡ προσωπικὴ του ὑπαρξίς. Δὲν γνωρίζει λοιπὸν τὸ ἀνθρώπινον Σὺ, διότι δι' αὐτὸν τίθεται μόνον πρόβλημα ἀπαλλαγῆς ἐκ τοῦ ἐγώ. Καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ μυστικὸς προσφέρεται, ποτὲ ἐν τούτοις δὲν δωρίζεται. Διὰ τὴν δωρεάν αὐτὴν δὲν ἔχει τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ βλέπει εἰς τὴν προσφορὰν τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Τὸ Σὺ = συνάνθρωπος ἔχει ἐξαφανισθῆ εἰς τὸν μυστικισμόν πρὸ τοῦ Σὺ = Θεός. Ἀλλ' ἡ ἀπολυταρχία αὐτῆ τοῦ θείου Σὺ, ἡ διάλυσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς τρόπος θεώσεως, ἐκμηδενίζει κατ' οὐσίαν καὶ τὸν δεύτερον χαρακτῆρα τῆς θρησκείας, τὴν προσωπικὴν σύνδεσιν τοῦ ταπεινοῦ καὶ τοῦ ὑπερτάτου. Ὁ μυστικισμὸς αἶρει αὐτὴν τὴν σχέσιν. Δὲν πείθει τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν εὐτέλειάν του καὶ δὲν τὸν συγκλονίζει διὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς χάριτος, ἀλλ' ἀναθέτει εἰς τὸν Θεόν, νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁμοίως ὁ ἄνθρωπος κενωθῆ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ πλέον λόγος οὔτε περὶ ἐγώ, οὔτε περὶ Σὺ. Σὺ ἐν πρώτοις σημαίνει σ χ έ σ ι ν. Ὅπου τίθεται τὸ Σὺ, τὸ ἐγὼ ὑ π ο ν σ ε ῖ τ α ι. Ὅπου ὁμοίως τὸ ἐγὼ ἐκμηδενίζεται, συνεκμηδενίζεται καὶ τὸ Σὺ ὡς Σὺ. Ἐξαφανίζεται δηλαδὴ ἡ σχέσις, διότι αἶρεται ἡ προϋπόθεσις τῆς. Προϋπόθεσις τῆς σχέσεως εἶναι ἡ ἑτερότης. Ἐὰν λοιπὸν ὁ μυστικισμὸς αἶρη τὴν ἑτερότητα, ἐξαλείφει ἐν ταυτῶ καὶ τὴν διάστασιν τοῦ Σὺ, ὅχι μόνον κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁμοίως ἀπέναντι ἐκείνου, ὁ ὅποῖος διὰ τοῦ πληρώματός του τὸν δικαίωνει. Διότι ὁ μυστικισμὸς ἀναιρεῖ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀπέναντι». Δὲν τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν τοῦ προσφέρει τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως, ἀλλὰ τὸν ὀπλίζει μὲ τὴν δύναμιν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ὤφειλε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ὀλοκλήρου.

Ἀντὶ νὰ προσφέρῃ τὴν ἐλευθερίαν, ὁ μυστικισμὸς ἐπιβάλλει τὸ αἶτημα τῆς ἀπελευθερώσεως. Καταβιβάζει τὸ «ἀπρόσιτον φῶς» εἰς τὸν χρόνον, ὅχι ὅμως διὰ νὰ καταυγάσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τήξῃ τὸν ἄνθρωπον. Παρὰ ταῦτα δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν τῆξιν αὐτὴν ὡς θεῖον, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπινον ἔργον. Διότι μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἰσχύει εἰς τὸν μυστικισμόν διαφορὰ κατὰ σ υ ν θ ῆ κ η ν. Τὸ ἔργον τῆς μυστικῆς ἐλευθερίας συνίσταται εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῆς συνθήκης αὐτῆς, εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν ὁθεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ «φλεγόμενον πνεῦμα» τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν ῥιζικὴν ἐκμηδένισιν τῆς φυσικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

«Ἰδέες τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχουνε παγώσει,
εἶναι οἱ ἄνθρωποι!
Θεῖα καίγεται μέσα τους φωτιά,
μάχεται μὲ τὸν πάγο,
ποὺ σὰν κορμὶ τοὺς περιβάλλει